

Dialog bułgarsko-czeski w czasopiśmie „Славянски диалози”

Keywords: Slavic cultural dialogue, literary studies, linguistics, translations
Słowa kluczowe: słowiański dialog kulturowy, literaturoznawstwo, językoznawstwo, przekłady

Abstract

The author reviews the 28 issues of the scientific journal „Славянски диалози” that have been published so far. The journal has been published since 2004, and its publisher is the Faculty of Philology of the University of Paisij Chilandarski in Plovdiv. Attention is drawn to the bohemian thread, present in almost all published volumes in most of the permanent columns that make up the structure of the journal. The author also discusses the phenomenon of great interest in Czech culture in Bulgaria, explaining its reasons. Three volumes are presented in detail devoted to issues in the field of Czech culture and literature.

Autorka dokonuje przeglądu wydanych dotychczas 28 numerów czasopisma naukowego „Славянски диалози”. Pismo ukazuje się od roku 2004, a jego wydawcą jest Wydział Filologiczny Uniwersytetu im. Paisija Chilandarskiego w Płowdiwie. Uwaga zostaje zwrócona na bohemistyczny wątek, obecny niemal we wszystkich wydanych tomach w ramach większości stałych rubryk, tworzących szkielet konstrukcyjny czasopisma. Autorka omawia też fenomen ogromnego zainteresowania kulturą czeską w Bułgarii, wyjaśniając jego przyczyny. Szczegółowo zaprezentowane są 3 tomy poświęcone zagadnieniom z zakresu kultury i literatury czeskiej.

Ukazujące się od osiemnastu lat czasopismo „Славянски диалози” („Słowiańskie Dialogi”) zyskało już duże grono stałych czytelników, a liczba jego współpracowników z wielu krajów stale się powiększa. Periodyk ten, noszący podtytuł „Czasopismo dotyczące sło-

wiańskich języków, literatur i kultur” jest półrocznikiem¹ wydawanym przez Wydział Filologiczny Uniwersytetu im. Paisija Chilandarskiego w Płowdiwie i ukazuje się w dwóch wersjach – drukowanej i elektronicznej (<https://dialozi.uni-plovdiv.bg>). Na stronie redakcyjnej pisma znajdziemy informację (w języku bułgarskim, rosyjskim i angielskim) o tym, że jego celem jest „poszerzenie wiedzy o przeszłości i współczesności słowiańskiego świata, udział w rozwijaniu wiedzy humanistycznej i dialogu międzykulturowego”. Redaktorzy wskazują także na innowacyjny na gruncie bułgarskim charakter czasopisma, które nie zamyka się w wąskich ramach specjalizacji, lecz stawia sobie za cel „osiągnięcie szerokiej, panoramicznej perspektywy dotyczącej rozwoju kultury poszczególnych słowiańskich narodów od najdalszych czasów historycznych do dziś”.

Tak zarysowane cele powodują, że „Славянски диалози” nie mają charakteru ściśle naukowego – obok artykułów z zakresu literaturoznawstwa, językoznawstwa i kulturologii publikowane są w nich również teksty literackie i to zarówno w językach oryginału, jak i w przekładzie na język bułgarski. Pojawiają się tam także recenzje wydawanych w krajach słowiańskich publikacji o tematyce slawistycznej, prowadzona jest kronika wydarzeń kulturalnych itp. Dużo miejsca poświęca się prezentacji dorobku najważniejszych osobistości z historii europejskiej slawistyki, nie zapominając wszakże o najmłodszym pokoleniu slawistów – studentom i doktorantom udostępnia się łamy czasopisma dla publikacji ich naukowych i translator-skich debiutów.

Wydawca czasopisma – Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Płowdiwie – jest największym z wydziałów tego ośrodka akademickiego. Pierwsze specjalności humanistyczne uruchomiono tam w latach 1973–1974, wkrótce też zyskał popularność lektorat języka czeskiego. W latach osiemdziesiątych przyjęto pierwszych studentów

---

¹ Regularnie dwa razy w roku pismo pojawia się dopiero od 2016, przy czym jeden z numerów wydawanych w danym roku ma charakter ogólny, a drugi jest sprofilowany tematycznie. Najbliższy, przygotowywany obecnie numer tematyczny poświęcony będzie Biblii.

na kierunku filologia czeska. Nic więc dziwnego, że tematyka bohemistyczna jest jedną z najczęściej poruszanych w „Słowiańskich Dialogach”, a w międzynarodowym Komitecie Redakcyjnym czasopisma znajdziemy nazwiska uczonych z czeskich ośrodków naukowych: Uniwersytet Karola w Pradze reprezentuje językoznawczyni, prof. Hana Gládková, Uniwersytet Masaryka w Brnie paleoslawistka, doc. Elena Krejčová, a Uniwersytet w Hradec Králové literaturoznawca, prof. Vladimír Křivánek. Pracami redakcji kieruje znana płowdiwska bohemistka, prof. Žoržeta Czołakowa².

„Славянски диалози” zainicjowały swoją działalność silnym bohemistycznym akcentem – na okładce pierwszego numeru, który ukazał się w roku 2004, znalazło się dzieło Afonsa Muchy *Cycles perfecta* z 1902, a w jednej z rubryk poświęconych przekładom (*Преводачески ракурси – Z perspektywy przekładu*) opublikowano fragment liryczno-epickiego poematu *Maj* Karla Machy w tłumaczeniu Emila Georgiewa i Žoržety Czołakowej. Drugą rubrykę poświęconą przekładom (*Нови преоду – Nowe przekłady*) wypełniło nowe tłumaczenie jednej z praskich legend Juliusa Zeyfera – *Inultus*. Na język bułgarski tekst przełożyła płowdiwska bohemistka, językoznawczyni Gina Bakyrđizjewa, która nie tylko naukowo zajmuje się przekładoznawstwem³, ale jest także czynnym tłumaczem, członkinią Związku

---

² Profesor Žoržeta Czołakowa jest literaturoznawczynią, wieloletnią kierowniczką Katedry Sławistyki na uniwersytecie w Płowdiwie, wykłada literaturę czeską. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół poetyki, ewolucji idei i komparatywistyki literaturoznawczej. Główny nurt badań prof. Czołakowej dotyczy czeskiej poezji XIX i XX w. Jej rozprawa doktorska – obroniona w 1993 r. na Uniwersytecie Karola w Pradze – nosiła tytuł *Český surrealismus 30. let. Struktura básnického obrazu*. Dokonała wyboru tekstów Karela Hyneka Máchy i ich przekładu, a następnie publikacji w tomie *Карел Хинек Маха или Гласът на падналата арфа* (pol. *Karel Hůnek Mácha albo Głos upadłej harfy*, 1993). Jest autorką monografii: *Лицата на човека в поезията на чешкия авангардизъм (Obrazy ludzi w czeskim awangardyzmie, 1998)*, *Поетика на меланхолията. Карел Хинек Маха (Poetyka melancholii. Karel Hůnek Mácha, 2019)*.

³ Wśród prowadzonych przez dr Bakyrđizjewą zajęć uniwersyteckich jest m.in. teoria i praktyka przekładu.

Tłumaczy Bułgarii. Tłumaczyła dotąd utwory Vítězslava Nezvala, Vladislava Vančury, Pavla Šruta i Josefa Škvoreckiego oraz listy dialogowe 15 czeskich filmów. W 2009 roku otrzymała nagrodę „Płowdiw” w dziedzinie przekładu artystycznego.

W pierwszym numerze pisma zarysował się też schemat stałych rubryk, które odtąd powtarzały się w kolejnych tomach (choć nie wszystkie z jednakową regularnością). Schemat ten został nieco rozbudowany w kolejnych czterech numerach, dlatego dokonując jego prezentacji, należy prześledzić 5 pierwszych tomów czasopisma. Oprócz wspomnianego wyżej działu (*Преводачески ракурси*), w którym zamieszczane są m.in. fragmenty dzieł bułgarskich autorów w przekładach na języki słowiańskie, warto wymienić następujące:

- **И з о р и** (**Ż r ó d ł a**), gdzie publikowane są fragmenty dzieł światowej sławy filologów, którzy przyczynili się do rozwoju sławistyki (szczególnie w I poł. XX wieku). Już w numerze 2/3 czasopisma „Славянски диалози” znalazł się tłumaczony przez Angelinę Nedewą fragment jednego z esejów Jana Mukařovskiego – czeskiego teoretyka literatury i estetyki, jednego z czołowych przedstawicieli Praskiej Szkoły Strukturalnej – zamieszczonych w książce *Cestami poetiký a estetiký* (1971), w której omawia on poezję i twórczość malarską Jana Zrzavý;
- **Д о к у м е н т и** (**D o k u m e n t y**), jest to rubryka, która pojawiła się dopiero w podwójnym numerze 5/6 z roku 2005. Wypełnił ją obszerny artykuł Petka Z. Petkova poświęcony postaci czeskiego sławisty i bizantynologa, prof. Konstantina Josefa Jirečka (1854–1918), którego znaczenie dla bułgarskiej nauki i oświaty jest nie do przecenienia. Konstantin Jireček był bowiem nie tylko autorem pierwszej naukowej historii Bułgarii (*Dějiny národa bulharského, 1876*⁴; Jireček 1876) i odkrywcą Pliski – pierwszej stolicy Proto-

---

⁴ Dzieło to zostało wydane równoległe również w języku niemieckim (*Geschichte der Bulgaren*, Prag: F. Tempsky, 1876), a dwa lata później przetłumaczone na język rosyjski i staraniem Wasyla Apriłowa opublikowane w Odessie: Иречек, Константин, *История болгар*, Одесса: В. Априлов, 1878.

- bułgarów – był także doradcą rządu austriackiego ds. Bałkanów oraz ministrem oświaty Bułgarii w latach 1881–1882. Uwieczniony na kartach jednej z najbardziej znanych bułgarskich powieści – „*Baj Ganiu*” Aleko Konstantinowa⁵ – w powszechnej świadomości Bułgarów pozostał symbolem kultury Zachodu, wyrafinowanych manier i dogłębnego wykształcenia. Zwykle podkreśla się także jego głęboki szacunek dla historii i kultury Bułgarii, określając mianem „bułgarofila”. Po Kongresie Berlińskim (1878), zwołanym w celu rewizji postanowień traktatu z San Stefano⁶ Jireček otrzymał propozycje dwóch stron: Księstwa Bułgarii, oferującego mu stanowisko ministra oświaty, i Rumeli Wschodniej ze stolicą w Płowdiwie (wciąż wasalnej wobec Turcji), zapraszającej czeskiego uczonego do organizacji biblioteki i głównego muzeum tego autonomicznego okręgu. Za namową ojca Jireček wybrał reprezentowanie Księstwa i pracę w Sofii, ale artykuł opublikowany w interesującym nas czasopiśmie analizuje materiały rumelijskiej, tzn. płowdiwskiej prasy z tamtego okresu i publikacje na temat dokonań czeskiego uczonego.
- *Нови преводи* (*Nowe przekłady*) – tutaj, we wspomnianym już drugim numerze pisma, poświęconym awangardowym nurtom sztuki, znalazły się: przekład manifestu *Poetyzm* Karela Teige, dokonany przez Angelinę Nedewą⁷ oraz fragmenty powieści *Jak vejce vejci* (bułg. *Като две канки вода*) Vítězslava Nezvala w przekładzie Eweliny Jocowej;

⁵ *Бай Ганю* ukazał się także w przekładzie na język polski: Aleko Konstantinow, *Baj Ganiu*, przeł. Franciszek Korwin-Szymanowski, Warszawa: Czytelnik, 1981. Postać prof. Jirečka pojawia się tam w dwóch rozdziałach: rozdz. V *Бай Ганю на изложението в Прага* (*Baj Ganiu na wystawie w Pradze*), rozdz. VI *Бай Ганю у Иречека* (*Baj Ganiu u Irečka*)

⁶ Tzw. pokój wstępny, narzucony przez Rosję.

⁷ Angelina Nedewa jest nauczycielką w szkole średniej i wykładowcą uniwersyteckim, autorką testów z języka i literatury bułgarskiej dla różnych poziomów nauczania; jej zainteresowania twórcze skupiają się wokół przekładów z języka czeskiego.

- *Научни изследвания* (*Badania naukowe*), zawierające niepublikowane dotąd artykuły o tematyce slawistycznej, pisane przez badaczy z różnych ośrodków akademickich⁸; z czasem podzielone na dwie części: językoznawczą i literaturoznawczą (*Езикознание* i *Литературознание*);
- *Непожълтели страници* (*Niepożółkłe strony*), gdzie w przekładzie na język bułgarski publikowane są fragmenty dzieł (także naukowych) autorów XIX-wiecznych i z przełomu XIX/XX wieku, czasami także omówienia tych tekstów lub eseje na wybrane tematy literaturoznawcze i kulturoznawcze;
- *Памет* (*Pamięć*) – zawiera biogramy slawistów, obchodzących ważne jubileusze;
- *Етажерка* (*Półka z książkami*), gdzie prezentowane są slawistyczne nowości wydawnicze z całej Europy;
- *Дебюти* (*Debity*), dział, w którym mogą zamieszczać swoje pierwsze publikacje studenci i doktoranci z Uniwersytetu im. Paisija Chilandarskiego;
- *Хроника* (*Kronika*), odnotowująca najważniejsze wydarzenia slawistyczne w Bułgarii i innych krajach europejskich;
- *Славянски календар* (*Kalendarz słowiański*), stanowiący swoistą kronikę ważnych dla poszczególnych krajów słowiańskich rocznic, widzianych z perspektywy roku 1995. W przypadku Czech dokonano niezwykle obszernego przeglądu, począwszy od 960 rocznicy urodzin Kosmasa z Pragi, autora dzieła *Chronica Bohemorum*, aż po 30 rocznicę śmierci Jana Mukařovskiego oraz 25 rocznicę śmierci Marii Čerminovej (pseud. Toyen), przedstawicielki surrealistycznego nurtu w czeskim malarstwie.

Okazjonalnie zamieszczano także artykuły w rubryce *Славистика по света* (*Slawistyka na świecie*), gdzie prezentowane były ośrod-

⁸ Np. w numerze 2/3 opublikowany został artykuł poznańskiej bohemistki, Anny Gawareckiej, zatytułowany *Сюрреалистичната игра с конвенциите на булевардния роман* (*Surrealistyczna zabawa konwencjami w powieści bulwarowej*), przetłumaczony na język bułgarski przez Liliję Kynczewą.

ki slawistyczne działające w różnych krajach na kilku kontynentach, szczególnie takie, w których prowadzono badania lub studia bułgarystyczne⁹.

Niestety, już od drugiego numeru konieczne okazało się także wprowadzenie działu *In memoriam*.

Jak wynika z dotychczasowego przeglądu kilku pierwszych numerów pisma „Славянски диалози”, bułgarski świat slawistyczny jest żywo zainteresowany dokonaniem czeskich pisarzy, poetów, artystów oraz historyków. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się dokonania Czechów w II połowie XIX i na początku XX wieku. Nic w tym dziwnego, gdyż wtedy właśnie oba państwa połączyły szczególne i niezwykle silne więzy. Odradzające się po pięciu wiekach niewoli osmańskiej młode państwo bułgarskie tworzyło od podstaw odpowiednie instytucje kierujące rozwojem nauki i kultury, nie mogło jednak samodzielnie zapewnić obsady wszystkich stanowisk i funkcji, gdyż brakowało rodzimych specjalistów z wielu dziedzin. Postanowiono więc zaproponować współpracę obcokrajowcom, kierując zaproszenie do aktywnych i twórczych osób z kilku europejskich państw. W gronie tych twórców i naukowców, którzy przyjęli zaproszenie i zwiążali swoje losy na wiele lat (często na stałe) z Bułgarią znalazło się wielu Czechów.

Trwałe miejsce w historii Bułgarii zajął w ten sposób nie tylko Konstantin Jireček, ale także np. bracia Hermenegild i Karel Škorpilowie. Starszy z nich, Hermenegild, przez ponad 15 lat kierował Muzeum Archeologicznym w Sofii i Warnie, obu zaś uważa się za ojców bułgarskiej archeologii i pionierów tamtejszego muzealnictwa. Do dziś Europa podziwiać też może bułgarskie pejzaże i sceny rodzajowe, utrwalone na płótnach przez Jana Mrkvičkę (1856–1938). Czesi odpowiedzieli również ochoczo na zaproszenie do stworzenia życia muzycznego w Bułgarii. O tych pionierskich latach nieco z przekąsem pisze Zbigniew Klajn:

⁹ W przypadku badań najczęściej paleobułgarystyczne.

Przez długi czas szóstej muzyce służyły w tym kraju jedynie kapele wojskowe, prowadzone przez czeskich głównie kapelmistrzów, zagraniczne zespoły muzyczne występujące w ogródkach restauracyjnych oraz orkiestry szkolne¹⁰.

Nie do końca jest to prawda, gdyż właśnie wtedy powstawały też Opera Narodowa¹¹ i Teatr Muzyczny¹², w których organizacji Czesi odegrali znaczącą rolę, a jednymi z pierwszych dyrygentów byli Henryk Vizner i Alojz Macák¹³. Znanych nazwisk można by zresztą wymienić zdecydowanie więcej, gdyż niemal nie było takiej dziedziny życia, w której Czesi nie zaznaczyliby swojej obecności – począwszy od budowy dróg, przez naukę i sztukę, a na medycynie skończywszy.

Czeskie wpływy na życie kulturalne Bułgarii były tak duże, że poświęcono im szereg odrębnych monografii, np. dwutomową *Чехи в България – история и типология на една цивилизаторска роля (Czesi w Bułgarii – historia i typologia ich roli cywilizatorskiej; Чехи в България... 1996)* oraz *Чехи в България. Полята на чешкото присъствие в Българското национално възраждане (Czesi w Bułgarii. Rola czeskiej obecności w bułgarskim odrodzeniu narodowym; Чехи в България... 2009)* i in., których tytuły mówią same za siebie. Na Uniwersytecie Sofijskim powstała nawet cała seria wydawnicza zatytułowana Wielka Czeska Biblioteka.

Niekiedy intensywną obecność Czechów w wyzwolonej Bułgarii określa się żartobliwie mianem „чешка културна инвазия” (*czeska inwazja kulturowa*), nie budzi zatem zdziwienia fakt, że „Славянски диалози” tak chętnie sięgają po fragmenty dzieł literatury czeskiej z końca XIX i początku XX wieku – wszak wywarła ona ogromny wpływ na literaturę bułgarską, która dopiero w połowie XIX wieku zerwała ze średniowieczną tradycją piśmiennictwa religijnego i niej-

¹⁰ Zbigniew Klejn, *Bulgaria – szkice z dziejów najnowszych*, Pułtusk: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor, 2005.

¹¹ <https://www.operasofia.bg> [dostęp: 29.05.2022].

¹² <https://musictheatre.bg/history> [dostęp: 29.05.2022].

¹³ Елисавета Вълчинова-Чендова, *Чешките музиканти и българската музикална култура в историческите дискурси на модерността*, [w:] *Чехи в България... 2009*, s. 23–40.

ko od podstaw zaczęła budować swój nowy wizerunek. Pisarze i poeci bułgarscy przełomu XIX i XX wieku, a także całej pierwszej połowy minionego stulecia tworzyli więc zupełnie nową bułgarską literaturę (pisaną zresztą nowym, skodyfikowanym po 1878 roku językiem nowobułgarskim), pozostając pod silnym wpływem literatur obcych, w tym czeskiej. Szczególna rola w tym względzie przypada ruchom awangardowym trzech pierwszych dziesięcioleci XX wieku. Dlatego też chociaż trzy kolejne tomy omawianego czasopisma zostały poświęcone niemal w pełni jednemu wybranemu językowi słowiańskiemu i literaturze tworzonej w tym języku (tom 7. możemy określić jako serbistyczny, 8. jest tomem polonistycznym, a 9. rusycystycznym), znalazło się w nich miejsce na akcenty czeskie. W kontekście wspomnianej wyżej roli Czechów i kultury czeskiej w rozwoju życia duchowego odrodzonej Bułgarii warto zwrócić uwagę na szczegółowe omówienie konferencji *Ролята на чешката интелигенция в обществения живот на следосво-божденска България (Rola czeskiej inteligencji w życiu społecznym Bułgarii po wyzwoleniu*; Иванова 2008, s. 214–215), jaka miała miejsce w październiku 2008 r. na Uniwersytecie Karola w Pradze. W dziale „Kronika” numeru 9. została też zaprezentowana książka *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let v interpretacích* (red. Petr Hruška, Lubomír Machala, Jiří Zizler, Praha: Akademia, 2008, 740 s.) dotycząca literatury jako świadka, rejestratora i interpretatora wydarzeń współczesnych (Синивирска 2008, s. 211–214).

Kolejny, wydany w roku 2010 podwójny numer 10/11 czasopisma „Славянски диалози” niemal w całości poświęcony jest literaturze czeskiej i innym zagadnieniom bohemistycznym, co zwiastuje okładka, na której zamieszczono jedną ze 138 surrealistycznych ilustracji Jindřicha Štyrského do książki Vítězslava Nezvala *Sexuální nocturno* (1931). Rubrykę „Źródła” wypełniają w tym numerze bułgarskie przekłady: przetłumaczona z języka niemieckiego przedmowa do

¹⁴ Z języka niemieckiego przełożył Borian Janew, Борян Янев (превод от немски), *Предговор към Подробна граматика на чешкия език* (1809), „Славянски диалози” 10/11, 2010, с. 11–15.

Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache (1809)¹⁴ Josefa Dobrovského oraz przekład z czeskiego *Rozmlouvání první z Rozmlouvání o jazyce českém* Josefa Jungamna¹⁵.

Rubrykę dedykowaną debiutantom udostępniono młodej bohemistce z Uniwersytetu w Płowdiwie, Krasimirze Marinowej, która zaprezentowała obszerne omówienie filozoficzno-estetycznej koncepcji Otokara Březiny¹⁶. Z kolei dział „Научни изследвания” z okazji dwusetnej rocznicy urodzin Karla Machy (1810–1836) wypełniły artykuły poświęcone temu poecie: prezentacja jego sylwetki i przegląd twórczości dokonane przez Žoržetę Czołakową¹⁷, artykuł węgierskiego sławisty Istvana Vörösa przetłumaczony na język bułgarski i opublikowany pod tytułem *Призраците на Маха, или Многоезичността като литературен канон (Widzenia Machy albo wielojęzyczność jako kanon literacki)*¹⁸ oraz komentowany przekład fragmentów pamiętnika Karla Hynka Machy (wraz z wierszem opartym na bułgarskim tytule *Призрак в Кърконоштите*), zatytułowany *Поклонение в Кърконоштите (Hold w Karkonoszach)*¹⁹.

Dział „Културна история” jest jednym z tych, które pojawiają się z rzadka na łamach czasopisma „Славянски диалози” – tym razem jest on dość obszerny i zawiera różnorodne materiały. Znalazła się tam m.in. prezentacja sylwetki Františky Senlerovej-Šourekovej (1844–1919), nieco dziś zapomnianej czeskiej nauczycielki, organizatorki szkół dla dziewcząt, działaczki na rzecz emancypacji kobiet w Buł-

¹⁵ Йозеф Юнгман, *Разговор първи. Чешки вестител* (1806), превод от чешки: Борислав Борисов, „Славянски диалози” 10/11, 2010 с. 16–20.

¹⁶ Красимира Маринова, *Четири първоначала в поетиката на Отокар Бржезина*, „Славянски диалози” 10/11, 2010 с. 21–32.

¹⁷ Жоржета Чолакова, *200 години от рождението на Карел Хинек Маха* (1810–1836), „Славянски диалози” 10/11, 2010, с. 33–36.

¹⁸ Ищван Вьорьош, *Призраците на Маха, или Многоезичността като литературен канон*, превод Ангелина Недева, *200 години от рождението на Карел Хинек Маха* (1810–1836), „Славянски диалози” 10/11, 2010, с. 37–48.

¹⁹ Карел Хинек Маха, *Поклонение в Кърконоштите*, превод Ангелина Недева, „Славянски диалози” 10/11, 2010, с. 49–55.

garii, a także inicjatorki utworzenia czeskich stowarzyszeń kulturalnych w Płowdiwie i Sofii²⁰. Drugą z zaprezentowanych postaci jest Vladimir Sis (1889–1958), pisarz i dziennikarz, ofiara stalinowskiego terroru, który przez autorkę wspomnienia o nim, Kiczkę Peszewą został nazwany „kronikarzem bohaterskiego i szlacheckiego narodu bułgarskiego”²¹. Trzecią część działu „Културна история” wypełnił wywiad z Haną Reinerovą (1921–2007), najbardziej znaną tłumaczką literatury bułgarskiej na język czeski (przełożyła m.in. fundamentalne dzieło „ojca” literatury bułgarskiej Iwana Wazowa *Pod jarzmet*, a także utwory Zacharego Stojanowa, Antona Straszimirowa, Dymitra Talewa, Walerego Petrowa, Georgiego Markowa i in. – słowem cały kanon współczesnej literatury bułgarskiej)²².

Jeszcze obszerniejsze w pierwszym z „czeskich” numerów czasopisma „Славянски диалози” są działy „Językoznawstwo” i „Literaturoznawstwo”. Językoznawcy zajęli się m.in. kwestiami z zakresu onomastyki: Pavel Krejčí z Uniwersytetu Masaryka w Brnie przedstawił opracowanie dotyczące nazwy Czechy w językach słowiańskich (*Чешките географски названия Ческо, Чеху и техните еквиваленти в други славянски езици*, s. 93–99), a Gina Bakyrđizjewa omówiła apelatywizowane antroponimy w języku czeskim i bułgarskim (*Апелативизирани антропоними в българския и чешкия език*, s. 100–109). Trzeci z artykułów językoznawczych, napisany przez Angela Marinowa, dotyczy problematyki związanej z tłumaczeniem na język bułgarski list dialogowych czeskich filmów (*Пресечни точки на преводаческата и редакторската работа при чешко-български филмов превод*, s. 110–124).

²⁰ Мартина Бечваржова, *Франтишка Сенлерова-Шоурекова (1844–1919)*, превод: Петя Коленцова, „Славянски диалози” 10/11, 2010, s. 56–64.

²¹ Кичка Пешева, *Владимир Сис – хронист на »героичния и благороден български народ«*, „Славянски диалози” 10/11, 2010, s. 65–72.

²² *Съдби (интервю с Хана Райнерова)*, Превод: Петя Коленцова, „Славянски диалози” 10/11, 2010, s. 73–92.

Literaturoznawców interesowały zarówno kwestie komparatystyczne, przekładoznawcze, jak i estetyczne. Rubrykę „Литературознание” cechuje więc duża różnorodność. Znajdziemy tu przetłumaczone z języka czeskiego artykuły Vladimíra Křivánka (*Прояви на литературна мистификация в чешката и българската литература*, s. 125–136) oraz Jiřego Kudyrnača (*Ксавер Дворжак и Сигизмунд Боушка – двама поети на Католическата модерна*, s. 157–168), a także prace bułgarskich bohemistów: Ani Burowej (*Хомогенност и разнородност на чешкия модернизъм*, s. 137–148), występującej wcześniej w roli tłumaczki Dimany Iwanowej (*За ролята на модата и облеклото в дендизма като литературноисторическо и социално явление. Стилизации на дендито*, s. 149–156), Dobromira Grigorova (*Синхрония и статика. Вилем Матезиус и Роман Якобсон* (Прага 1920), s. 169–177) oraz Bogdana Diczewa (*Европа – игрите на идентификацията и различието в художествената комика на славянските литератури*, s. 187–196). Ostatni z artykułów zamieszczonych w tej rubryce został przetłumaczony z języka francuskiego – jest to tekst Petry James, reprezentującej paryską Sorbonę, dotyczący późnej twórczości Bohumila Hrabala (*Полемиката около късното творчество на Бохумил Храбал*, s. 197–213).

W kolejnym dziale („Нови преводи”) znalazły się przekłady zarówno bardzo cenionych, jak i mniej znanych twórców, proza i poezja. Zaprezentowano tu wycinki twórczości Karla Jaromíra Erbena, Otokara Březiny, Jaroslava Haška, Bohumila Hrabala, Antonína Sovy, Jozefa Hory i Pavla Hayka. Uwagę zwraca przekład wierszy Vladimíra Křivánka dokonany przez Žoržetę Czołakową – ich teksty zostały opublikowane zarówno w tłumaczeniu, jak i w oryginale. Praktyka publikowania tekstów równoległych dotyczy zresztą także twórczości innych poetów, choć nie jest stosowana konsekwentnie we wszystkich numerach omawianego czasopisma.

Dział „Etażerka” numeru 10/11 zawiera omówienie bardzo różnorodnych najnowszych (nie tylko bohemistycznych) pozycji książkowych, a wśród nich np. *Лабиринтът на света и раят на сърцето*,

czyli *Labyrint světa a ráj srdce*, filozoficzny traktat Jana Amosa Komeńskiego w przekładzie Margarity Mladenowej na język bułgarski. Wypada zauważyć, że prof. Margarita Mladenowa kierowała przez kilka lat grantem, który miał na celu przybliżenie dorobku Komeńskiego bułgarskim humanistom i pedagogom. Drugą ważną publikacją omówioną w tym tomie jest wydana w Sofii w 2010 r., licząca ponad 1050 stron *История на Чехия (Historia Czech)*, napisana wspólnie przez czeskiego historyka i bułgarystę Jana Rychlika oraz Władimira Penczewa – bułgarskiego etnologa, folklorystę i bohemistę. Piszącą te słowa najbardziej zainteresowała licząca aż 409 stron książka Martiny Bečvářovej, *České kořeny bulharské matematiky* (Praha 2009), ukazująca czeskie wpływy na bułgarską naukę z mało znanej perspektywy. Z kolei zaprezentowana przez Żorżetę Czołakową książka Tani Madżarowej²³ *Повествователни практики в разказите на Ян Неруда* (Płowdiw 2010) raz jeszcze dowodzi, że w kręgu zainteresowań płowdiwskiej bohemistyki znajduje się głównie literatura końca XIX i początku XX wieku.

Problematyki bohemistycznej nie zabrakło także w następnych numerach czasopisma „Славянски диалози”. Już w kolejnym, XII tomie znalazło się miejsce na artykuł Marcela Černego, dotyczący literackich stosunków czesko-bułgarskich i słowacko-bułgarskich, który w przekładzie na język bułgarski zatytułowany jest *За характера на чешко-българските и словашко-българските литературни отношения*²⁴ oraz (w dziale „Debiuty”) na artykuł Rosicy Ignatowej dotyczący ciszy i dźwięków w poezji Jana Skácela²⁵, a w rubryce prze-

---

²³ Twórczości Jana Nepomuka Nerudy dotyczyła też rozprawa doktorska Tani Madżarowej, wykładownicy na Uniwersytecie im. Paisija Chilendarskiego w Płowdiwie i lektorki języka bułgarskiego na Uniwersytecie Karola w Pradze.

²⁴ Марцел Черни, *За характера на чешко-българските и словашко-българските литературни отношения*, превод: Красимира Маринова, „Славянски диалози” 12, 2011, с. 9–26.

²⁵ Росица Игнатова, *Ян Скацел – философия на тишината и звука*, „Славянски диалози” 12, 2011, с. 75–82.

kładowej zaś zamieszczono 9 wierszy tego poety w tłumaczeniu na język bułgarski.

W tomie XIII po raz pierwszy zdecydowano się zaprezentować bułgarską poezję w przekładzie na język czeski. Tom otwiera omówienie twórczości Petii Dubarowej, a zaraz po nim opublikowano pochodzące z lat siedemdziesiątych XX wieku 3 wiersze poetki w przekładzie Ondřeja Zajaca (*notabene* tłumacz mieszka obecnie w Polsce, zajmuje się przekładami oraz nauczaniem języka czeskiego).

W tomie XIV, którego okładkę zdobi reprodukcja płótna Alfonsa Muchy *Madonna w liliach* (1905), znalazło się miejsce na materiały dotyczące jego sztuki. Znaleźć tu można m.in. artykuł dotyczący idei słowiańskiej odzwierciedlonej w modernistycznych koncepcjach estetycznych tego twórcy²⁶ oraz treść wykładu samego Alfonsa Muchy dotyczącego sztuki słowiańskiej (*За славянското искусство*). Został on wygłoszony 9 grudnia 1925 r. w Sofii na posiedzeniu Towarzystwa Słowiańskiego w Bułgarii, z czeskiego rękopisu przetłumaczyła go Wasilka Kertewa, wychowanka Uniwersytetu Karola w Pradze. Cały tom zdobią liczne reprodukcje dzieł Muchy – po raz pierwszy są to ilustracje drukowane i udostępniane na stronie internetowej w kolorze.

W tomie XV, bardzo różnorodnym pod względem treści, nie zabrakło również materiałów bohemistycznych, głównie za sprawą przypadającej w roku 2014 (a więc w roku wydania tomu XV) setnej rocznicy urodzin Bohumila Hrabala. Opublikowane zostały tu przekłady jego dwóch opowiadań²⁷, a tym samym przedstawiono czytelnikom nowe tłumacзки literatury czeskiej, absolwentki płowdiwskiej bohemistyki: Sewdalinę Welewą, Danielę Zaprianową i Wencisławę Dymitrową. W rubryce „Nowe przekłady” zaprezentowano też syl-

---

²⁶ Жоржета Чолакова, *Алфонс Муха, или за модерната стилизация на славянската идея*, „Славянски диалози” 14, 2013 (na stronie internetowej zarchiwizowano, niestety, jedynie streszczenie artykułu).

²⁷ Бохумил Храбал, *Кракмак »Свят«*, превод: Севдалина Велева, Венцислава Димитрова, с. 157–164; idem, *Романс*, превод: Даниела Запрянова, с. 165–176.

wetkę młodego prozaika i poety Adama Georgieva oraz zamieszczono fragmenty jego książki *Arthure, ty děvko umění* (wydanej w 2010 r. z przedmową Agnieszki Holland) w przekładzie Dimany Iwanowej (bułg. *Артуре, ти, блуднице на изкуството. Писма на Пол Верлен до Артур Рембо*). Na „Etażerce” tomu XV czytelnik znajdzie m.in. dwa słowniki: *Česko-bulharský a bulharsko-český tematický slovník s úkoly na procvičování slovní zásoby* oraz *Česko-bulharský právnícký slovník*, natomiast w dziale „Кулиурни извори” obszerny materiał Eleny Krejčovej z Uniwersytetu Masaryka dotyczący mniejszości bułgarskiej zamieszkującej Brno (*Българското малцинство в чешкия град Бърно*, s. 57–63).

Bohemistycznych akcentów nie zabrakło także wśród „Debiutów” – Rosica Kokudewa (ówcześnie doktorantka z Uniwersytetu Sofijskiego) dokonała porównania wybranych motywów w bajkach Boženy Němcovej i Angela Karalijczewa²⁸, a Jakub Mikulecký reprezentujący doktorantów z Uniwersytetu w Płowdiwie zajął się dramaturgią Egona Bondy’ego (Zbyňka Fišera)²⁹.

Tom XVI – jako jeden z nielicznych – pozbawiony jest całkowicie treści bohemistycznych, wszystkie rubryki tego tomu wypełniają zagadnienia związane z dwoma językami i literaturami: serbską i chorwacką. W każdym z pozostałych tomów (tzw. nietematycznych) materiały bohemistyczne pojawiały się w takich samych proporcjach, jak w tych numerach, które zostały tu omówione bardziej szczegółowo.

Dwa spośród pozostałych tomów – XVII (2016) i ostatni z dotychczas wydanych, XXVIII (2021) – zwracają szczególną uwagę, gdyż możemy je nazwać w pełni bohemistycznymi, a pierwszy z nich precyzyjniej należałoby określić mianem „ostrawskiego”, gdyż zawiera teksty pisane przez autorów z Uniwersytetu w Ostrawie i takie, w których motywem przewodnim jest miasto Ostrawa.

²⁸ Росина Кокудева, *Проблемът за изпитанието в сюжета за Пепеляшка в приказките на Божена Немцова и Ангел Каралийчев*, „Славянски диалози” 15, 2014, s. 134–144.

²⁹ Якуб Микунецки, *Драматургията на Егон Бонди в контекста на чешката литература*, „Славянски диалози” 15, 2014, s. 145–155.

Ostrawski tom XVII ma charakter w całości literaturoznawczy i literacki. Wypełniają go jedynie dwa działy: „Литературознание” i „Нови преводи”, otwiera zaś prezentacja Katedry Literatury Czeskiej i Literaturoznawstwa, działającej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Ostrawie. Ten obszerny i ciekawy przegląd dokonań ostrawskiej bohemistyki pióra Svatavy Urbanovej zwraca uwagę bułgarskich czytelników na obszar badawczy niemal nieobecny w naukowych dociekaniach w Bułgarii – badania regionalne. Dlatego za istotną wartość tej prezentacji należy uznać położenie akcentu na zgłębianie przez ostrawskich badaczy kultury Śląska, Moraw oraz współpracę czesko-polską.

Ostrawski akcent powraca jeszcze w dwóch literaturoznawczych artykułach. Martin Pilař w tekście *Остравският край като художествен образ в творчеството на трима писатели емигранти (Ziemia ostrawska jako obraz literacki w twórczości trzech pisarzy emigrantów*, s. 91–96) przedstawia pisane w Niemczech i Holandii przez Helmuta Königa, Ivana Landsmanna i Petra Pitucha wspomnienia ich „małej ojczyzny”, Svatava Urbanová zaś w artykule *За наметта, спомнянето, референциалните и автореференциалните кодове (Върху романа на Ян Балабан »Питай татко«)* (*O pamięci, wspomnianiu i autoreferencjalnych kodach (Na podstawie powieści Jana Balabána »Zapytaj ojca«*, s. 78–90) analizuje wydaną w 2010 r. powieść ostrawskiego pisarza, zatytułowaną w oryginale *Zeptej se táty*. Zdeněk Smolka omawia natomiast twórczość Petra Bezruča – poety, który stał się symbolem czeskiego Śląska – zwracając uwagę na fenomen mitologizacji poety i jego twórczości. Nie bez powodu więc artykuł Smolki zatytułowany jest *Петър Безруч – поет, обгърнат от митове (Petr Bezruč – poeta otoczony mitami*, s. 43–55).

Skoro w tomie „ostrawskim” mowa jest także o Morawach, nie mogło tu zabraknąć materiałów związanych z postaciami Braci Sołhuńskich, których należy przecież traktować jako prekursorów dialogu bułgarsko-czeskiego. W omawianym tomie znalazło się miejsce dla artykułu badacza literatury staroczeskiej Jana Malury *Св. Св. Ку-*

рил и Методий в чешката култура и литература на барока (Święci Cyryl i Metody w czeskiej kulturze i literaturze epoki baroku, s. 15–30), w którym omówiona została kwestia rozwoju kultu świętych Cyryla i Metodego, poczynając od końca XVI wieku do końca wieku XVIII. Kult Braci Sołuńskich, propagowany przez ołomunieckich biskupów, stał się ważną częścią składową procesu kontrreformacji i rekatolizacji Moraw, a z czasem, za sprawą utworów literackich pisanych głównie przez morawskich twórców, zaczął silnie oddziaływać na literaturę polską, słowacką i chorwacką. Jan Malura przedstawił także panoramę barokowej literatury czeskiej, w której odzwierciedla się szczególnie typ panslawizmu – tzw. barokowy slawizm.

Martin Tomášek w artykule *Старият нов Халеk: към въпроса за енвайроменталната естетика* (*Stary i nowy Hálek: o problemie environmentalnej estetyki*, s. 31–42) powraca do ulubionej przez Bułgarów literatury końca XIX i początku XX wieku oraz do toczących się wówczas dyskusji nad jej nowym kształtem. Iva Málková natomiast koncentruje uwagę czytelników na czeskiej poezji najnowszej i w obszernym artykule zatytułowanym *Чешката поезия от 90-те години на XX в. до първото десетилетие на XXI в.* (*Czeska poezja od lat 90 XX w. do pierwszego dziesięciolecia wieku XXI*, s. 56–77) dokonuje przeglądu artystycznych tendencji odzwierciedlonych w twórczości wybranych poetów i poetek reprezentujących Ziemię Ostrawską. Autorka zastanawia się także nad wpływem wydarzeń politycznych (w tym tak przełomowych, jak zmiana ustroju) na czeską lirykę oraz docieka związku między poezją lat sześćdziesiątych i najnowszą, przedstawia autorów debiutujących w XXI wieku, a nawet wspomina o roli prasy kulturalnej i klubów w ożywieniu życia kulturalnego.

Wśród nowo przełożonych na język bułgarski tekstów znalazły się wiersze poetów reprezentujących różne pokolenia twórców: Ivana Blatnego, Petra Motýla, Pavla Kolmački, Martina Stöhra, Rostislava Valuška, Radka Fridricha, Petra Hruški i Ireny Václavíkovéj. Swoją kunszt tłumacza zaprezentowała we wszystkich przypadkach Žoržeta Czolakowa. Dobrze, że redakcja zdecydowała się tutaj na podawanie

nazwisk czeskich twórców również w wersji oryginalnej – znakomicie ułatwia to orientację czytelnikom z innego kręgu kulturowego, wszystkim tym osobom, dla których zapis alfabetem cyrylicą, uwzględniający bułgarską fonetykę, deformuje na tyle nazwiska poetów i pisarzy, że niekiedy stają się oni trudno rozpoznawalni (por. nazwisko poetki przedstawionej w tomie X/XI: Тереза Рийдълбаухова).

Ostatni w wydanych dotychczas tomów pisma – tom XXVIII z roku 2021 – z okazji przypadającej przed rokiem 120 rocznicy urodzin Jaroslava Seiferta w całości dotyczy twórczości tego czeskiego poety, laureata Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 1984. W przedmowie prof. Czolakowa napisała:

Chcąc bardziej szczegółowo zaprezentować profil twórczy Jaroslava Seiferta, polecamy Państwa uwadze zarówno rezultaty naukowego odczytywania jego twórczości, jak i teksty literackie, reprezentujące różne gatunki i różne etapy jego wyjątkowo bogatej drogi twórczej. Wielorakość podejść interpretacyjnych, zaproponowanych przez uczonych z Czech, USA i Bułgarii, rzuca światło na różnorodność poetyki Seiferta, a jednocześnie odkrywa istotę czeskiej poezji, zjawisk i osobowości, dzięki którym zarysowuje się kontekst literackiego rozwoju w bardzo reprezentacyjnym dla XX wieku okresie – od lat 20-ych z charakterystycznymi dla tego czasu modernistycznymi poszukiwaniami nowego języka i buntowniczym nastawieniem przeciwko społecznej dysharmonii, poprzez wypełniony przewrotami i wypaczeniami okres stalinowski, aż po rozstrzygający rok 1968 i mający miejsce po nim rewanżyzm tzw. „normalizacji” totalitarnego reżymu („Славянски диалози” 28, 2021, s. 12; tłum. M.W.-M.).

Dodajmy tylko, że wiersze Jaroslava Seiferta zaprezentowano w przekładzie na różne języki słowiańskie, w tym język polski. Znalazły się tu utwory tłumaczone przez Adama Włodka, Andrzeja Cibora-Piotrowskiego, Mariana Grzeszczaka, Józefa Waczkowa i Leszka Engelkinga. Całość tomu znaleźć można na stronie https://dialozi.uni-plovdiv.bg/?page_id=10596.

Dokonany tu przegląd bohemistycznej problematyki poruszanej na łamach czasopisma „Славянски диалози” wyraźnie pokazuje, jak trafnie dobrany został tytuł tego periodyku – jego stronicie wypełnione są różnorodnymi materiałami, dokumentującymi toczący się w Buł-

garii od ponad 140 lat nieustanny dialog słowiańskich kultur narodowych, wśród których kultura czeska zajmuje jedną z najważniejszych pozycji. Co istotne, teksty naukowe zajmują tylko część czasopisma, kluczową wprawdzie, ale nie kolidującą z materiałami obliczonymi na szersze niż tylko filolodzy grono odbiorców. Dlatego może ono być czytane zarówno przez naukowców, jak i innych wielbicieli literatur słowiańskich, pasjonatów historii, czy w ogóle osoby zainteresowane życiem kulturalnym, dla których Słowiańszczyzna jest obszarem ważnym i zasługującym na uwagę. Obok podstawowych funkcji, jaką spełniają periodyki naukowe, „Славянски диалози” z powodzeniem mogą pełnić rolę popularyzatorską i edukacyjną, gdyż na ich łamach toczy się nieustannie słowiański dialog.

Literatura

Bečvářová M., 2009, *České kořeny bulharské matematiky*. Edice Dějiny matematiky, sv. 40. MATFYZPRESS, Praha: Vydavatelství Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Jireček K., 1876, *Dějiny národa bulharského*. V Praze: Nákladem B. Tempského.

Klejn Z., 2005, *Bulgaria – szkice z dziejów najnowszych*, Pułtusk: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora.

Konstantinow A., 1981, *Baj Ganiu*, przeł. Franciszek Korwin-Szymanowski, Warszawa: Czytelnik.

Иванова Д., 2008, *Ролята на чешката интелигенция в обществения живот на следосвобожденска България*, „Славянски диалози” 9, с. 214–215.

Синивирска В., 2008, *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let v interpretacích*, „Славянски диалози” 9, с. 211–214.

Тодоров В. (съст.), 1999, *Чехи в България – история и типология на една цивилизаторска роля*, София: Университетско издателство св. Климент Охридски.

Чехи в България. Ролята на чешкото присъствие в Българското национално възраждане, 2009, ред. колектив, София: Изд. Валентин Траянов.

Чехи в България – История и типология на една цивилизаторска роля, 1996, съст. Величко Тодоров, София: Университетско издателство св. Климент Охридски.